

Академик др Драгумин Вуковић

ЦРНА ГОРА У ЕНЦИКЛОПЕДИСТИЦИ

Назив енциклопедија се везује за полихистора Пава Скалића из Загреба, који је у свом дјелу први употребио тај термин, 1559. године, у Базелу. Он је представљен и као први енциклопедиста у савременом значењу те ријечи.

Bayleov "*Историјски и критички речник*", којег Волтер оцјењује као "прво дјело те врсте гдје човјек може научити да мисли", јавља се 1695-97. године.

Општа енциклопедија у сусједној Италији први пут је публикована 1748. године.

Велика француска енциклопедија Дидроа и Даламбера, у којој су сарађивали Волтер, Русо, Монтескије, Грим и други великани тог доба, публикована је од 1751. до 1772. године.

Enciklopedija Britannica појавила се у другој половини 18. вијека, а штампана је у току три године, од 1768. до 1771. године.

Њемачки *Brockhaus* изашао је у 17 издања у периоду од 1812. до 1966. године.

Meyerov lexicon је издаван од 1839. до 1852. године у 37 томова, затим од 1924. до 1928. године у 22 свеске. У посљедњем издању штампаном од 1936. до 1945. године, испољена је национал-социјалистичка идеологија. У њему се, на примјер, Пољска не помиње као нација и држава.

Америчка енциклопедија је издата у 16 томова, од 1858. до 1863. године.

У Француској, од 1854. до 1876. године, појављује се у 15 свесака и 2 суплемента позната енциклопедија *Larus*. У 20. вијеку она излази у 6 свесака, од 1928. до 1933. године. Велика и савремена енциклопедија ове реномиране едиције појављује се 1973. године.

Велика енциклопедија СССР-а излази у 65 томова, послје 1917. године, а *Мала* се појављује у 10 свесака у току три године, од 1928. до 1931. године. Друго издање *Велике совјетске енциклопедије* почело је да се објављује 1949; а довршено је у 50 свесака, 1958. године. У њој долази до изражаја стаљинистичка идеолошка искључивост и прагматични догматизам.

На територији бивше Југославије издавања енциклопедија касне пуних пет вјекова.

Народна српско-хрватско-словеначка енциклопедија, коју је приредио Станоје Станојевић, излази у 4 тома у периоду од 1924. до 1929. године.

Лексикон "Минерве" штампан је у 1 свесци 1936. године, а *"Свезнање"* *ошћити енциклопедијски лексикон* у 2 књиге, 1937. године.

Хрватска енциклопедија почиње да излази 1941. године у Загребу. По изласку 5. тома прекинуто је њено приређивање.

Далека 1910. се може сматрати годином у којој се у Црној Гори помиње назив "енциклопедија", а као први лексикограф историчар Марко Драговић. Он је урадио нацрт алфаветара цркава из неких крајева Црне Горе и каталог црногорских владика, почев од светог Саве до Митрофана Бана.

Прво издање *Енциклопедије Лексикографског завода Југославије*, под уредништвом Мирослава Крлеже, рађено је 21 годину, од 1950. до 1971. године. У оквиру овога Завода, на Цетињу 1951. године, формирана је *Редакција Енциклопедије Југославије за Црну Гору*, коју су водили Јагош Јовановић као редактор и Ратко Ђуровић као секретар. Послје неколико година ова републичка редакција је расформирана, а писање чланака је препуштено Редакцији Енциклопедије Југославије за Србију.

Писани предлог за покретање *Енциклопедије Црне Горе*, потекао је од Иницијативног одбора, који је у фебруару 1969. године доставио детаљно образложење Скупштини Црне Горе. Од тада датира његов пројекат о три дјелимично пропуштене деценије на приређивању и реализовању овог капиталног националног пројекта.

Овом приликом треба констатовати да је ранији *Лексикографски завод Црне Горе* за деценију рада приредио тротомни Алфabetар Енциклопедије, са око 12.000 јединица.

Ријечју, *Црногорска академија наука и умјетности* у свом раду на *Енциклопедији Црне Горе* не почиње са голе ледине. Она мора утврдити вриједност и употребљивост енциклопедијске заоставштине Лексикографског завода, која је несређена, непотписана и мимо уобичајене процедуре пренијета у ЦАНУ.

Дакле, треба наставити са давно планираним и започетим, а потом прекинутим радом на изради, приређивању и издавању *Енциклопедије Црне Горе*.

*

Без претензија да детаљно коментаришем обим и садржај енциклопедијских јединица о Црној Гори у појединим реномираним иностраним и нашим лексикографским едисијама, овом приликом ћу се задржати само на кратким изводима.

Чувена *Енциклопедија Британика*, у 15. тому издања из 1970. године, поклања Црној Гори прилично простора. Кроз неколико цитата се могу наговијестити њена гледишта о "јединој балканској земљи која никада није била покорена, дијелом због свог негостољубивог терена, дијелом због храбрости свог народа, која је постала легендарна". "Дуже од два вијека Црногорци су се борили против Турака и Албанаца, задатак који је био за њих готово искључива дужност мушкараца (отуда репутација Црногораца да су поносни и ратоборни, али да имају аверзију према раду)".

"Шћепана Малог, који се појавио 1767. године и тврдио да је руски цар Петар, муж Катарине II, лаковјерни Црногорци су прихватили и он је сигурно владао".

О уједињењу у Југославију Британика дословно пише: "Када су почетком новембра 1918. године аустро-угарске трупе повучене из Црне Горе, њихово мјесто заузеле су српске трупе и нерегуларне чете. Под новом контролом "национална Скупштина" одржана у Подгорици 26. новембра "једногласно" је закључила да је Никола детронизован и да је Црна Гора апсорбована у Србију". И даље, "Истраживања Савезника на терену довела су до закључка да су скоро сви Црногорци жељели укључивање у нову Југославију, мада су такође жељели и административну власт унутар ње".

У пасусу о II свјетском рату у овој енциклопедији пише: "Крајем 1944. године комунисти, са британским наоружањем и опремом, контролисали су највећи дио Црне Горе". "Црногорски комунисти чинили су неке од најжилавијих елемената Титових партизана и међу њима су се регрутовали многи његови одлучни официри и вође. Није било изненађења када је савезним уставом нове Југославије (1946. године) Црна Гора проглашена једном од номинално аутономних федералних јединица".

У *Енциклопедији Бриџаници* се само помиње дјеловање Ободске штампарије, установљене 1493. неколико година после оне у Вестминстеру. Такође се и у *Великој Ларусовој енциклопедији* именују оснивач Цетиња Иван Црнојевић и Ободска штампарија.

У *Новом илустрираном Ларусу*, у 6. свесци, sine apo, као и у *Великој Ларусовој енциклопедији*, издатој 1973. године, у 7. волумену, Црној Гори је дато мање мјеста него у Британици.

У Ларусу се Црна Гора дефинише као "књажевина у источној Европи (Балканско полуострво). У економској географији се тврди да је "Црногорско тло сиромашно и непогодно за искоришћавање. Рудног блага изгледа да нема, изузев нешто мало каменог угља у долини Ријеке и у околини Улциња". И даље, "Црногорци су Југословени или, тачније, Срби који су после пораза на Косову (1389), захваљујући веома тешко приступачном положају земље, као и протекторату Млетака и хришћанских књажева, успјели да у Црној Гори сачувају независност и традиционалну православну (грчку) вјеру".

"До 1494. године њима је владао световни књаз а затим владике које су истовремено били и световни суверени. Од 1851. године управљали су књажеви или насљедници од којих је први био књаз Данило, кога је насљедио књаз Никола".

"Црна Гора је успјешно и сјајно учествовала у Балканским ратовима 1912-1913. г. Она је прва распламсала непријатељство и објавила рат Турској (октобра 1912.) и после низа жестоких бојева на путу за Скадар опустошила је град и најзад га заузела 22. априла 1913. године. Због ултиматума Аустрије Црна Гора је одлучила да напусти освојену територију (5. маја) уз знатну финансијску и економску компензацију".

У 12. волумену *Брокхаусове енциклопедије из 1971.* године, наводи се да су "Црногорци по свом језику Срби и претежно православни хришћани". "Црна Гора је најређе настањена република Социјалистичке Југославије".

У одредници о историји наводи се да се: "Име Црна Гора појављује први пут у 13. вијеку. Црногорци су више пута подизали буне против српске силе (од 1215.). Након смрти Стефана Душана династија Балшића владала

је земљом до 1421, а потом Црнојевићи до 1499. године". О Његошу се у овој енциклопедији пише да је "Петар II значајан као pjesник и формирао је први црногорски Сенат". На крају се наводи да је "Црна Гора уставом из 1946. проширена за Бококоторски залив, постала Народна република унутар Југославије".

У *Enciklopediji Americani*, издатај 1973. године, у 19. тому је обрађена Црна Гора "некадашња независна краљевина, сада једна од шест република ФНРЈ". Наводи се да "земља представља подручје дефицитарно са храном. Методи обраде земљишта и даље су примитивни. Риболов који се углавном обавља на Скадарском језеру је једна од главних привредних грана". Према овој енциклопедији: "Црногорци припадају српском огранку јужнословенских народа. Физички они су прилично високи, складно грађени и снажни. Кроз историју, Црна Гора је била позната по ватрено независном духу и насиљу. Истовремено код људи се запажа гостопримство. Говоре српскохрватским језиком, користећи ћирилично писмо. По религиозној припадности они су скоро сви припадници Српске православне цркве".

У *Великој и Малој совјетској енциклопедији* додијељен је већи простор и опширнији садржај о поглављима о Црној Гори.

У првој књизи и првом издању *Енциклопедије Лексикографског завода Југославије*, издатом 1966. године, Црна Гора је обрађена на само 4 стране. У другом издању ове Енциклопедије, публикованом 1982. године, у другом и трећем тому су на 233 страни, само дјелимично обухваћене основне карактеристике Црне Горе.

Завршавајући овај кратак приказ Црне Горе кроз поједине контроверзне или ређе цитиране изводе из реномираних енциклопедија западних земаља, треба закључити да оне могу да задовоље радозналост просјечно образованих читалаца, који немају особитог интереса за свеобухватан увид у главне одлике и детаљнију прошлост и садашњост Црне Горе. Сасвим је разумљиво да су, због просторне ограничености, појмови шкрти и сведени на огољене податке. Највише простора у овим енциклопедијама поклоњено је ратовима којима је испуњена историја народа и цивилизација. Много мање су у њима заступљене културно-историјске теме. Нема мјеста ни за одреднице које су заштитни знак и имају идентификациони значај за Црну Гору, као што су Октоих и Његош.

У строгом селекционирању и редуцирању биографских и тематских одредница, обавезном за све велике и опште енциклопедије, налазе се крунски разлози за приређивање национално и територијално утемељених енциклопедија. Из њиховог садржаја се не може изостављати духовно стваралаштво које има непролазни и универзални значај.

Уосталом, само непросвијетлени народи немају своју енциклопедију.

*

Енциклопедије су компендијуми науке, умјетности и вјештине појединих народа. Њихова основна сврха је успостављање логичне везе између разних аспеката људског знања. Сувишно је наглашавати да су усмјерене ка добру, а не злу људског рода.

Енциклопедије нијесу и не могу бити моноауторска дјела. Тимови експерата из свих научних области, струка и грана умјетности, мотивисани заједничким и узвишеним циљем, одликовани високом етичношћу, спремни на конструктивну сарадњу и међусобно уважавање, али и категорични у неприхватању непоузданих података и научно незаснованих одредница - представљају одабране и одговорне, креативно способне екипе за колективно, успјешно публикавање националне енциклопедије.

Енциклопедије могу да приређују само научно и стручно квалификовани, свестрано образовани и међусобно комуникативни ауторски тимови. Уз колегијалан, професионалан, толерантан и културан однос, они треба да буду спремни на усаглашавање гледишта аргументованим дијалогом или научном арбитражом, али не и заједљивим полемисањем, надмудривањем или недоличним препиркама.

У енциклопедистици нема компромиса на рачун поузданости података, без обзира на реторичку убједљивост и упорност оних који би настојали да дубиозне историјске изворе или документе, због незнања, превида или злонамјере прогласе, примјеном симплифицираног логицирања или шематизованог закључивања, као вјеродостојне.

Издавање *Енциклопедије Црне Горе* је тежак испит стваралачке способности и етичности ЦАНУ.

Енциклопедију не треба припремати и издавати деценијама, јер губи у актуелности. Енциклопедије се повремено допуњавају кориговањем старих сазнања или иновирају новим достигнућима.

Вријеме завршетка *Енциклопедије Црне Горе* не би требало да буде пролонгирано у недоглед, без обзира на њену комплексност. Примјеном савремене информатике и компјутерске технологије убрзава се израда ових дјела.

Енциклопедија Црне Горе треба да буде књига знања о завичају на којем живимо и боримо се за пролазну егзистенцију. Ријеч је о теорији на

којој су живјеле генерација предака, а на којој ће се смјењивати слједећа покољења, све дотле док се не догоди нека космичка или геолошка катаклизма, или пак, док не ступи на сцену Други закон термодинамике, према којем све тежи изотермији, а коначно и смаку свијета.

Енциклопедија Црне Горе треба да буде огледало националне, културне и политичке свијести. Црна Гора жели да убрзано савлада вјековно заостајање у које су је сурвавале честе историјске несреће.

Заправо, Црна Гора је због свог географског положаја, конфигурације замљишта и континентално-литоралне разуђености још од античких времена била изложена различитим политичким, културним и вјерским утицајима. Она је била раскрсница између Запада и Истока, мост између Рима и Цариграда. На њеном поднебљу су се сударали интереси римске, аустро-угарске и отоманске империје. Црна Гора је била трагично разапета између православља и католичанства, прошлости и савремености, комунизма и капитализма.

Била је, одувijek, на периферији јаких политичких и културних центара, граничила се са великим силама које су тежиле да је освоје или подјарме и наметну јој вазалне односе.

Мора се признати да је о таквој земљи и том народу, који је успио да преживи све те нартаје, разарања и оскудице које датирају од памтивијека, а и данас није поштеђен од разнородних агресија и недаћа, - заиста није лако писати енциклопедију.

*

Приређивање и објављивање *Енциклопедије Црне Горе* је првенствено државни пројекат, који је повјерен на реализацију Црногорској академији наука и умјетности. Овако замашан научно-стручни подухват, чији резултати треба да имају трајну и универзалну вриједност, не може се изводити на аматерским принципима. На њему треба професионално ангажовати, поред уредника 30 научних области и струка, консултаната и рецензената, ликовних уредника и стручних сарадника, и око 300 експерата за писање енциклопедијских текстова. Рад треба да се одвија систематично, непрекидно и интезивно, како би се штампање три до пет могућих томова, са евентуалним суплементом, могло завршити у временски толерантном периоду, у току наредних пет година.

У дјелатностима Црногорске академије наука и умјетности нема никаквих табу тема или конспиративних послова. То значи да, иако се у

процесу израде ЕЦГ могу очекивати дивергентни приступи у тумачењу или обрађивању појединих одредница, које могу дјеловати сензационалистички и провоцирати радозналост научне или лаичке јавности, нема разлога да могућа интересовања не буду задовољена.

Другим ријечима, без обзира на постојање извјесних дилема, нарочито у културно-историјским и друштвено-политичким научним областима, као и недоумица у адекватност њихових отклањања или решавања, оне треба да буду доступне јавности.

На крају, енциклопедије су намијењене садашњим и будућим генерацијама које ће о њиховим квалитетима или пропустима моћи критички и непристрасно да просуђују. Дакле, Енциклопедија Црне Горе треба да буде вадекеум кроз њену прошлост и бревијар за њену будућност.

Académicien Dragutin Vukotić

LE MONTÉNÉGRO DANS LES ENCYCLOPÉDIES

Résumé

Le terme d'encyclopédie date depuis des siècles et signifie le livre qui embrasse l'ensemble des connaissances humaines. Maintenant c'est le Monténégro qui commence à réaliser une grande entreprise: on prépare la publication de l'Encyclopédie du Monténégro de caractère national-territorial. Cependant, le Monténégro était jusqu'à présent sujet des encyclopédies européennes et mondiales: britannique, française, américaine, soviétique etc. La longueur et la qualité des textes encyclopédiques qui se rapportent au Monténégro sont différentes aussi bien que le traitement de certains processus historiques.

C'était le même cas avec les encyclopédies yougoslaves. Il est indubitable que le projet de l'Encyclopédie du Monténégro est la tâche scientifique d'importance capitale de l'Académie Monténégrine des Sciences et des Arts qui doit être accomplie au même niveau que les grandes encyclopédies contemporaines.